

Den norske Forfatterforening

Postboks 327 Sentrum
0103 Oslo

Vår ref.: 2002/640

Dato: 28. mai 2003

■ **Den norske Forfatterforening – konkurranseloven § 3-9, jf. §§ 3-4 og 3-1 –dispensasjon for avtaler om royalty m.v. og bokklubbavtaler**

V2003-33

Det vises til brev av 27. mai 2002 fra Den norske Forfatterforening med søknad om dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1 for følgende avtaler (royaltyavtalene):

1. Avtale om normalkontrakt for skjønnlitteratur
2. Avtale om agentkontrakt for skjønnlitteratur
3. Avtale om billigbokkontrakt for skjønnlitteratur
4. Avtale om lydbokkontrakt for skjønnlitteratur
5. Avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi

Det vises videre til brev fra Den norske Forfatterforening av 27. juni 2002 hvor det søkes om dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4 jf. § 3-1 for følgende avtaler med Cappelen Bokklubber, De norske Bokklubbene AS og Egmont Hjemmets Bokforlag AS (bokklubbavtalene):

1. Avtale om utgivelse av skjønnlitterære verk i bokklubb
2. Avtale om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt lyrikk i antologier
3. Avtale om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt prosa i antologier

1 Bakgrunn

I Konkurransetilsynets brev av 26. mai 1997¹ er royaltyavtalene vurdert og følgende vedtak ble fattet med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b):

”Den norske Forfatterforening gis dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4 og § 3-1 til å inngå avtaler med Den norske Forleggerforening om royalty i normalkontrakt for skjønnlitteratur, agentkontrakt for skjønnlitteratur,

¹ Sak nr. 97/120.

avtale om billigbokkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om lydbokkontrakt for skjønnlitteratur og avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi.

Dispensasjonen trer i kraft straks og varer frem til 1. juni 2002.”

Dispensasjonsvedtaket er begrunnet med at effektivitetsgevinstene som følger av færre forhandlinger mellom avtalepartene mer enn oppveier tapet ved avtalenes konkurransebegrensende virkning.

I sin dispensasjonssøknad skriver Den norske Forfatterforening at de ikke kan se forhold som skulle endre grunnlaget for dispensasjonen som ble gitt i 1997. Forrige dispensasjonssøknad ble begrunnet med at avtalene, sammen med andre støtteordninger, bidrar til å sikre bredde i utgivelse og distribusjon av norsk skjønnlitteratur og er således ett av flere virkemidler for å oppnå kulturpolitiske målsettinger.

Konkurransetilsynet fattet i brev av 11. august 1997 følgende vedtak vedrørende bokklubbavtalene:

”I medhold av konkurranseloven § 3-9 bokstav b) og d) gis Den norske Forfatterforening dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1 til å inngå avtaler med De norske Bokklubbene AS, Cappelens Bokklubber og Egmont Hjemmets Bokforlag AS om royalty i kontrakt om utgivelse av norske skjønnlitterære verk i bokklubb og kontrakt om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt lyrikk og prosa i antologier.

Det presiseres at avtale om utgivelser av norske skjønnlitterære verk i bokklubb kan inneholde faste royaltysatser for Den norske Forfatterforenings Solidaritetsfond.

Dispensasjonen gis på følgende vilkår:

- 1. Det skal fremgå av avtalene at satsene for forfatternes royalty er å anse som veiledende satser.**
- 2. Følgende bestemmelser tas ut av avtalene:**
 - pkt. 1.2 i avtale om utgivelser av norske skjønnlitterære verk i bokklubb**
 - pkt. 1.2 i avtale om utgivelser av tidligere utgitt lyrikk i antologier**
 - pkt. 1.2 i avtale om utgivelser av tidligere utgitt prosa i antologier**

Vedtaket trer i kraft straks og varer frem til 1. september 2002.”

Pkt. 1.2 i samtlige bokklubbavtaler fastsetter at norske forfattere som ikke er medlem av Den norske Forfatterforening ved utgivelse i disse bokklubbene ikke skal gis økonomiske betingelser som er mindre gunstige for bokklubbene enn betingelsene i avtalen.

Konkurransetilsynets vedtak ble påklaget av De norske Bokklubbene AS, Den norske Forfatterforening og Egmont Hjemmets Bokforlag AS når det gjaldt det første dispensasjonsvilkåret. Tilsynet vurderte klagen i brev av 3. oktober 1997, men fant ikke grunnlag for å endre på dispensasjonsvedtaket. På denne bakgrunn ble klagen oversendt det daværende Planleggings- og samordningsdepartementet.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet har i brev av 3. april 1998 vurdert klagen og fattet følgende vedtak:

”Klagen fra Den norske Forfatterforening over at Konkurransetilsynet, i sitt vedtak av 11. august 1997, har satt som vilkår for dispensasjon for avtalene omfattet av vedtaket, at det skal fremgå at satsene for forfatternes royalti er å anse som veiledende satser, tas til følge slik at vilkåret oppheves.”

Departementets begrunnelse for sitt vedtak var hovedsakelig frykten for at Solidaritetsfondet skulle bli en salderingspost i forhandlingene og at bokklubbenes betaling av royalties til fondet på sikt skulle opphøre.

Konkurransetilsynet finner det hensiktsmessig å behandle dispensasjonssøknadene om royaltyavtalene og bokklubbavtalene sammen, da forfatterne gjennom medlemskap i Den norske Forfatterforening er aktører i begge avtaleverkene. Tilsynet finner også grunn til å tro at de konkurransemessige virkningene av avtalene til en viss grad er sammenfallende.

I brev av 22. november 2002 fattet Konkurransetilsynet vedtak om midlertidig dispensasjon for avtalene. Den midlertidige dispensasjonen varer frem til 1. juni 2003.

2 Aktører

Den norske Forfatterforening organiserer norske skjønnlitterære voksenbokforfattere som har skrevet minimum to bøker av litterær verdi. Foreningen har i underkant av 500 medlemmer.² Den norske Forfatterforening har til formål å verne og fremme norsk litteratur og ivareta de norske forfatternes interesser. En forfatter som bor i Norge eller er norsk statsborger bosatt i utlandet og har offentliggjort verker av litterær verdi på norsk eller samisk, kan bli medlem av foreningen.

Den norske Forleggerforening er en bransjeorganisasjon for forlag som representerer den vesentligste del av bokomsetningen i Norge.³ I overkant av 40 forlag er medlem i foreningen, deriblant de største forlagene.

De norske Bokklubbene AS har i alt 11 hel- og deleide bokklubber, samt Kunstklubben. Disse er Bokklubben Nye Bøker, Den norske Bokklubben, Bokklubbens Barn, Bokklubben Dagens Bøker, Bokklubben Krim og Spenning, Bokklubben Villmarksliv, Bokklubben Mat og Vingled, Bokklubben Kunst og Interiør, Den norske Lyrikklubben og Ungdomsbokklubben.⁴ De norske Bokklubbene har dessuten nylig lansert bokklubben Kursiv, og planlegger å lansere en ny bokklubb med skjønnlitterær profil før sommeren 2003. Bokklubben Nye Bøker er i dag Norges største bokklubb med over 250 000 medlemmer.

² Kilde: www.litteraturnettet.no

³ Kilde: www.forleggerforeningen.no

⁴ Kilde: www.bokklubbene.no

Det svenske forlagshuset Bonnier eier 100 % av aksjene i J. W. Cappelens Forlag AS. Cappelen-gruppen består i dag av fem sektorer: Litterær sektor, Faktasektor, Undervisningssektor, Cappelens Bokklubber og Sentraldistribusjon. Bokklubbsektoren består av Cappelens Bokklubb, Romanklubben, Hobbyklubben, Barnas Egen Bokklubb, Bokklubben Livsglede og Direct Mail.⁵

Egmont Hjemmets Bokforlag AS distribuerer gjennom bokklubbene Boksamleren, Bokklubben Ny Krim, Bokklubben Virkelighetens Verden, Bokklubben Hobbyglede, Donald Duck's Bokklubb, Ole Brumm Bokklubben og Bokklubben Fortellinger fra Bibelen.⁶

3 Det norske bokmarkedet

I det norske bokmarkedet står forlagene, bokklubbene og utenlandske aktører for trykkingen. Forhandlere er Biblioteksentralen, Kulturrådet, bokhandler og andre forhandlere. Kjøpere av bøker er bibliotekene, skolene og forbrukerne.

Forlagene selger til alle distributører, samt direkte til forbrukerne (direkte salg). Direkte salg er betinget av at forlagene har bestillingsordninger, eksempelvis på Internett. Forbrukerne kan da få tilsendt bøker direkte fra forlagene, ofte gjennom en distribusjonskanal. Bokklubbene kjøper "på rot" fra forlagene, overtar forlagenes rettigheter og er derved selv utgivere som selger direkte til sine medlemmer. Utenlandske bøker⁷ selges til forbrukerne enten gjennom norske bokhandler eller direkte. Direkte salg skjer ved at forbrukerne kjøper bøker fra utlandet, eksempelvis ved hjelp av bestillingsordninger på Internett.

Blant distributørene har Biblioteksentralen og Kulturrådet en spesialisert oppgave. De leverer kun til bibliotekene. Bokhandlerne leverer til samtlige etterspørere, både bibliotekene, skolene og forbrukerne. De øvrige forhandlerne (bokklubber og kiosker) leverer bare til forbrukerne.

Sluttbrukerne er det lesende publikum og skoleelever/studenter. Leserne dekker sitt behov dels gjennom bibliotekene, dels ved kjøp av bøker i bokhandelen, fra bokklubbene, i kiosker, direkte fra forlagene og direkte fra utlandet, enten via Internett eller ved kjøp i utenlandske bokhandler o.l.

Det norske bokmarkedet har mange aktører. Forlagene konkurrerer med hverandre, og forlagene konkurrerer til en viss grad med bokklubbene om utgivelse av bøker. På distribusjonssiden er det en viss konkurranse mellom bokhandlerne og mellom bokhandlerne og bokklubbene. Bokhandlerne er også utsatt for konkurranse fra andre utsalgssteder, i første rekke kiosker.

Det norske bokmarkedet har lenge vært relativt stabilt. I den senere tid har det imidlertid skjedd en betydelig vertikal integrasjon. Forlag har overtatt bokhandler og bokklubber. Dessuten har det foregått kjededannelser, dels som følge av den vertikale integrasjonen.

⁵ www.cappelen.no

⁶ www.egmont.no

⁷ Med utenlandske bøker menes her alle andre bøker enn norskproduserte og bøker som er oversatt til norsk.

Markedet er kjennetegnet ved at tre store forlagsgrupperinger dominerer – Aschehoug/Gyldendal, Cappelen-gruppen og Hjemmet-gruppen. Forlagene Aschehoug og Gyldendal eier 48,5 % hver av De norske Bokklubbene AS samt Forlagssentralen. J. W. Cappelens Forlag AS eier Sentraldistribusjon og Cappelens Bokklubber. Egmont Hjemmet Bokforlag AS eier bokklubbene i Hjemmet-gruppen. I tillegg eier flere av forlagene bokhandler som i stor grad er organisert i kjeder. Ringstad og Løyland (2002) fremlegger en oversikt over prosentandelen av bokomsetningen til medlemmene i Den norske Forleggerforening. I 1993 hadde Aschehoug og Gyldendal til sammen 55 % av denne omsetningen, J. W. Cappelens Forlag AS hadde 18 % mens Egmont Hjemmets Bokforlag AS hadde 11 %. Samlet kontrollerte de største forlagene 84 % av det norske bokmarkedet i 1993. Det er ikke grunn til å tro at prosentandelene har endret seg betydelig siden 1993.⁸ Et viktig utviklingstrekk er de største forlagenes oppkjøp av bokhandler og organiseringen av bokhandlene i kjeder. Tall fra 2001 viser at Libris/Interbok var den største bokhandelkjeden (målt i omsetning) med en andel av omsetningen gjennom bokhandel av bøker utgitt av Den norske Forleggerforenings medlemmer på 32 %. For øvrig hadde Nexus/Norli en markedsandel på 24,3 %, ARK 13,7 %, Fri bokhandel⁹ 10,3 %, Unipa 8 %, Notabene 4,8 % mens de kjedeløse bokhandlene hadde til sammen 6,9 % av omsetningen. De tre største bokhandelkjedene sto til sammen for 70 % av bokomsetningen gjennom bokhandel av omsetningen til Den norske Forleggerforenings medlemmer i 2001. Som ovenfor nevnt har de store forlagene kjøpt opp flere bokhandler. Gyldendal har organisert sine bokhandler i en egen kjede, ARK. Aschehoug eier 50 % av bokhandelkjeden Nexus/Norli (de resterende 50 % eies av Lauritzen-gruppen).¹⁰

Bokmarkedet er underlagt en rekke reguleringer, støtteordninger og avtaler. Av disse kan bransjeavtalen, royaltyavtalene, bokklubbavtalene og offentlige myndigheters innkjøp nevnes. Dessuten er omsetning av bøker unntatt fra merverdiavgift.

4 Redegjørelse for avtalene det søkes dispensasjon for

4.1 Royaltyavtalene

Avtale om normalkontrakt for skjønnlitteratur

Normalkontrakten gjelder for utgivelse av skjønnlitterære verk for voksne. I kapittel 1.1 heter det at forfatteren overdrar til forlaget enerett til i verkets vernetid å fremstille, mangfoldiggjøre og utgi det verk avtalen gjelder i enhver utgave i bokform.

Punkt 2.8 fastsetter forfatterens vederlag. Herunder heter det blant annet at forfatterens vederlag er 15 % royalty av de første 5 000 eksemplarene og deretter 20 % royalty av bokens utsalgspris pr. solgt eksemplar i heftet stand. Punkt 3.2.4 fastsetter hvordan eventuelle inntekter skal fordeles mellom forlag og forfatter.

Normalkontraktens punkt 2.8.5 fastsetter følgende:

⁸ Blant annet er det en oversikt på www.bok-norge.com som fremlegger omtrent samme tall for 1998.

⁹ "Fri bokhandel" er en frivillig kjede bestående av frittstående bokhandler.

¹⁰ Se Ringstad og Løyland, "Norsk bokbransje ved tusenårsskiftet", Telemarksforskning – Bø 2002.

"I den utstrekning boken omfattes av avtale med Norsk Kulturråd om statens innkjøpsordning for ny, norsk skjønnlitteratur skal innkjøpsordningens bestemmelser om beregning og utbetaling av honorar gjelde."

For de bøker som Norsk kulturråd kjøper inn og som utkommer i et opplag på inntil 5000 eksemplarer, gis 20 % royalté av bokas heftepris. For lyrikk gis royalté på 22,5 %.

Avtale om agentkontrakt for skjønnlitteratur

Avtalen inngås mellom agent og forfatter for enkelte verk. Agenten har enerett til på forfatterens vegne å inngå avtaler om utnyttelse av verket, herunder utgivelse og oversettelse.

Agentens provisjon er ifølge punkt 5.1 normalt 25 % av alle inntekter fra de utnyttelsesformer agentkontrakten omfatter, med mindre annet er skriftlig avtalt med forfatteren. Ordlyden tilsier at man har mulighet til å fravike satsene i avtalen.

Avtale om billigbøkkontrakt for skjønnlitteratur

Avtalen gjelder for gjenutgivelse av skjønnlitterære verk. Avtalen fastsetter i punkt 4 satser for royalté som forfatterens vederlag kan avtales som. Også her gis partene mulighet til å fravike satsene.

Avtale om lydbøkkontrakt for skjønnlitteratur

Avtalen gjelder for lydbokproduksjon av utgitte bokverk. Punktene 3.1 og 3.2 fastsetter forfatterens royalté.

Avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi

Avtalen gjelder i hovedsak vederlag for førsteutgivelser og gjenutgivelser av skjønnlitterære verk i antologi. Med antologier menes samleverk med stoff som kan være hentet fra en eller flere allerede utgitte diktsamlinger skrevet av flere lyrikere. Punktene 2.1, 2.2 og 3.1 fastsetter vederlag for forfatter og redaktør.

Som vedlegg til avtalen er avtale mellom Norsk Kulturråd, Den norske Forleggerforening, Norsk Forleggersamband og Den norske Forfatterforening om regler for statens innkjøpsordning for ny norsk skjønnlitteratur for voksne. Avtalen gjelder statlig innkjøp av ny norsk skjønnlitteratur det året boken utgis. Avtalen fastsetter blant annet forfatterhonorar for de bøker som blir kjøpt inn av Staten.

4.2 Bokklubbavtalene

Avtale om utgivelse av skjønnlitterære verk i bokklubb

Avtalen gjelder for utgivelse av verk som er forfattet av medlemmer i Den norske Forfatterforening. Avtalen bestemmer i punktene 2.1 og 2.2 forfatterens royalté. I punkt 3 bestemmes det at prisen for den enkelte bok fastsettes av bokklubbene. Punktene 4.2 og 4.3 fastsetter forfatterens royalté for illustrerte bøker. Avtalens punkt 6 fastsetter en prosentvis sats av bokens utsalgspris som skal betales til Den norske Forfatterforenings Solidaritetsfond.

Vedlegg B er normalformular for avtale om nyutgivelser gjennom bokklubb. Punkt 1 i vedlegget gir vedkommende bokklubb enerett til å utgi og selge verket gjennom bokklubb fra avtalens dato og i to år fremover. Vedlegg C er normalformular for avtale om utgivelse av gjenbruksutgaver i bokklubb, hvor vedleggets punkt 1 gir vedkommende

bokklubb enerett til å utgi og selge verket gjennom bokklubb fra avtalens dato og i seks år fremover.

Avtale om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt lyrikk og prosa i antologier

Avtalene gjelder for utgivelse av tidligere utgitt lyrikk og tidligere utgitt prosa som er forfattet av medlemmer i Den norske Forfatterforening, i antologier som utgis av bokklubbene. Avtalenes punkter 3.1, 3.2, 3.3, 3.4 og 3.5 bestemmer forfatterens royalt.

5 Forholdet til konkurranseloven

Konkurranseloven § 3-1 første ledd setter forbud mot at to eller flere ervervsdrivende for salg av varer eller tjenester ved avtale, samordnet praksis eller på annen måte som er egnet til å påvirke konkurransen, fastsetter eller søker å påvirke priser, avanser eller rabatter bortsett fra vanlig kontantrabatt. Forbudet gjelder uavhengig av om avtalepartene er konkurrenter og om det kan påvises konkurransebegrensende virkninger.

Konkurranseloven § 3-4 setter forbud mot at sammenslutninger av ervervsdrivende fastsetter eller oppfordrer til reguleringer som er nevnt i § 3-1. Begrepet ”sammenslutninger av ervervsdrivende” omfatter blant annet organisasjoner som går under betegnelser som forening, forbund, lag, laug, interesseorganisasjon o.l. når de ivaretar ervervsdrivendes interesser. Det er uten betydning hvordan sammenslutningene er organisert. Den norske Forfatterforening og Den norske Forleggerforening er etter Konkurransetilsynets oppfatning slike sammenslutninger.

Både royalt- og bokklubbavtalene fastsetter forfatterens honorar for produksjonen av et manuskript. Prisene fastsettes av nærmest bransjeomfattende foreninger som prosentvise satser av bøkens utsalgspriser. Selv om enkelte av avtalene gir partene mulighet til å fravike satsene, må avtalene anses som retningsgivende for prisfastsettelsen. Konkurransetilsynet legger til grunn at ovenfor angitte bestemmelser som enten fastsetter forfatterens vederlag eller gir retningslinjer for hvordan vederlag skal beregnes, omfattes av forbudet i konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1.

Når det gjelder bokklubbavtalenes eksklusivitetsklausuler er disse i utgangspunktet ikke i strid med konkurranselovens forbudsbestemmelser, jf. sak nr. 2002/130.

6 De relevante markeder

En oppfatning av markedets utbredelse vil være nødvendig for å kunne gjennomføre en analyse av de konkurransemessige virkninger. Det relevante marked har både en produktdimensjon og en geografisk dimensjon.

Det relevante produktmarked avgrenses med utgangspunkt i de varer og/eller tjenester kjøperen anser som substituerbare med hensyn til dekning av et bestemt behov. Med substituerbarhet menes i hvilken utstrekning sluttbrukerne kan velge mellom ulike produktvarianter for å tilfredsstille det samme, underliggende behov.

Det totale bokmarkedet kan som utgangspunkt grovt deles i følgende bokgrupper, jf. bransjeavtalen:

- skolebøker
- fagbøker og lærebøker
- sakprosa

- skjønnlitteratur
- billigbøker
- verk
- kommisjonsbøker, lover, forskningsrapporter og tilsvarende

Hver enkelt boktittel utgjør et differensiert produkt som i varierende grad kan vurderes som et substitutt til andre titler. Konkurransetilsynet har imidlertid tidligere lagt til grunn at skjønnlitteratur er en bokgruppe der det eksisterer en viss grad av substitusjon mellom bøkene.¹¹

Avtalene som vurderes i denne saken gjelder produksjon og utgivelse av bøker. Avtaleverket regulerer i hovedsak prisen på manus fra forfatterne som prosentvise satser av bøkens utsalgspriser. Avtalene regulerer således forlagens etterspørsel etter manus. Sluttbrukerne i denne saken er lesere av skjønnlitterære bøker. Dessuten organiserer Den norske Forfatterforening kun skjønnlitterære forfattere. På denne måten kan man hevde at skjønnlitteratur representerer et bestemt produktmarked. Skjønnlitterære manus avgrenses til å være et eget produktmarked.

Det kan for noen lesere av bøker finne sted en viss grad av substituerbarhet mellom norskspråklige og fremmedspråklige bøker. Tilsynet legger imidlertid til grunn at denne substitusjonsmuligheten er begrenset. Skjønnlitterære bøker av utenlandske forfattere utgis ofte i utgaver som er oversatt til norsk. Disse bøkene omfattes også av Norsk kulturråds innkjøpsordning for skjønnlitteratur. Det legges etter dette til grunn at leserne anser norskspråklige skjønnlitterære bøker, herunder oversatte og norskproduserte, som substitutter.

Den norske Forfatterforening er en organisasjon for norske skjønnlitterære voksenbokforfattere. Det skjønnlitterære produktmarkedet kan deles i et skjønnlitterært marked for barn og et skjønnlitterært marked for voksne. Avtaleverket i denne saken gjelder skjønnlitteratur for voksne. Konkurransetilsynet antar at det ikke finner sted substitusjon mellom skjønnlitteratur for barn og skjønnlitteratur for voksne, da de retter seg mot to forskjellige grupper etterspørrere. Det kan således være naturlig å avgrense produktmarkedet til skjønnlitteratur for voksne.

Tilsynet har videre vurdert om markedet bør deles i et produktmarked for ny skjønnlitteratur og et marked for gjenutgivelser av skjønnlitterære titler.¹² Avtaleverket som denne saken omhandler gjelder både nyutgivelser og gjenutgivelser. Skjønnlitterære titler blir imidlertid av mange betraktet som ”ferskvarer”, blant annet fordi nye titler ofte får mye omtale i media og således blir lettere kjent for potensielle etterspørrere. Fra den enkelte etterspørrers synspunkt antas det noe begrenset grad av substituerbarhet mellom nyutgivelser og gjenutgivelser. Dermed er det i noen tilfeller naturlig å dele det relevante produktmarkedet i nyutgivelser og gjenutgivelser av skjønnlitterære titler. Avtalene i denne saken inngås i hovedsak for nye titler.

¹¹ Jf. vedtak V1998-103 av 20. november 1998.

¹² Se blant annet Konkurransetilsynets brev av 23. mai 2002 til Thommessen Krefting Greve Lund AS og BAHR advokatfirma i sak nr. 2002/130.

På bakgrunn av ovenstående avgrensnes det relevante produktmarkedet til å være ny norsk og oversatt skjønnlitteratur for voksne. Dessuten eksisterer det et eget marked for norske og oversatte skjønnlitterære manus.

Den geografiske avgrensningen av markedet omfatter det området hvor etterspørerne av varer i det relevante produktmarkedet foretar sine innkjøp. Ofte er transportkostnader den faktoren som har størst betydning for den geografiske avgrensningen.

Avtaleverket i markedet for skjønnlitteratur regulerer omsetningen av norskspråklige bøker i Norge. Dette innebærer at konkurransesituasjonen for omsetning av disse bøkene vil være relativt lik i hele landet. Som følge av bokklubber, bestillingsordninger på Internett samt øvrig elektronisk kommunikasjon vil bokomsetning ofte være uavhengig av selgers og kjøpers lokalisering i landet. Tilsynet legger til grunn at det eksisterer et bokmarked for norsk og oversatt skjønnlitteratur for voksne som retter seg mot norske forbrukere. Dessuten eksisterer det et marked for norske og oversatte manus som retter seg mot norske forlag.

7 Konsentrasjon

Royaltyavtalene er i utgangspunktet beregnet på forfattere som er medlem av Den norske Forfatterforening og forlag som er medlem av Den norske Forleggerforening. Konkurransetilsynet har imidlertid forstått det slik at også ikke-medlemmer benytter normalformularene og knytter forfatternes betaling til satsene i avtaleverket, herunder også utenlandske forfattere som får sine verk oversatt til norsk. På denne bakgrunn antas det at royaltyavtalene berører nærmere 100 % av markedet. Dette gjelder både for manus og for ferdig produserte bøker.

Bokklubbavtalene inngås i hovedsak for ferdig produserte skjønnlitterære titler, og påvirker følgelig ikke direkte situasjonen i markedet for manus. Bokklubbavtalene er beregnet på medlemmer av Den norske Forfatterforening og de tre største bokklubbgrupperingene; De norske Bokklubbene AS, Cappelens Bokklubber og Egmont Hjemmets Bokforlag AS. Ca. 70 % av norsk og oversatt skjønnlitteratur for voksne omsettes gjennom bokklubbene.¹³ Omsetningen er i hovedsak fordelt mellom de tre største bokklubbgrupperingene. Målt i antall medlemmer hadde De norske Bokklubbene AS i 2002 en markedsandel blant bokklubber på 53 %. Tilsvarende tall for Cappelengruppen og Hjemmet-gruppen var henholdsvis 20 % og 15 %. Konkurransetilsynet legger til grunn at bokklubbavtalene berører ca. 70 % av markedet for norsk og oversatt skjønnlitteratur for voksne.

I den konkurransemessige vurderingen må det tas hensyn til den vertikale integrasjonen som den siste tiden har funnet sted i bransjen. De norske Bokklubbene AS er eid av forlagene Aschehoug, Gyldendal og Pax. Aschehoug og Gyldendal eier 48,5 prosent av aksjene hver. Videre er Cappelens Bokklubber eid av J. W. Cappelen Forlag AS, mens Egmont Hjemmets Bokforlag AS eier Egmont Hjemmets Bokklubber. Bokklubbavtalene bygger på avtalen om utgivelse mellom forlag og forfatter. Dette betyr at forfatteren først må inngå avtale om utgivelse av tittelen med et forlag. Deretter kan forlaget i samråd med forfatteren inngå avtale med en bokklubbgruppering om bokklubbutgivelse. Det kan være grunn til å tro at forlagene ønsker utgivelse gjennom den bokklubbgruppering hvor

¹³ Se Ringstad og Løyland, "Norsk bokbransje ved tusenårsskiftet", Telemarksforskning – Bø 2002.

forlaget selv har eierinteresser. Derfor kan det i enkelte tilfeller være relevant å se på konkurransesituasjonen mellom bokkonsernene.

8 Konkurransemessig vurdering av avtaleverket

Konkurransetilsynet er i utgangspunktet tilbakeholdent med å gi dispensasjoner til bransjeomfattende prissamarbeid. Dispensasjonsvilkårene skal imidlertid sikre at forbudet mot private prisreguleringer ikke hindrer prisreguleringene i å bli realisert, når reguleringene ikke er i strid med formålet i konkurranseloven. Konkurranselovens formål er å sørge for effektiv bruk av samfunnets ressurser ved å legge til rette for virksom konkurranse.

Konkurransetilsynet kan i henhold til konkurranseloven § 3-9 ved enkeltvedtak eller forskrift gi dispensasjon for avtalene dersom:

- a) konkurransereguleringen innebærer at konkurransen i vedkommende marked forsterkes,
- b) det må forventes effektivitetsgevinster som mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen,
- c) konkurransereguleringen har liten konkurransemessig betydning, eller
- d) det foreligger særlige hensyn.

Det kan stilles vilkår for dispensasjonen.

8.1 Vurdering av royaltyavtalene

Avtalene mellom Den norske Forfatterforening og Den norske Forleggerforening fastsetter i utgangspunktet en felles proSENTSATS av utsalgspris for forfattere som utgis av forlag. Forfatternes royalty fra forlagene er således faste satser av den enkelte boks utsalgspris. Noen av enkeltavtalene som ordner under royaltyavtalene har imidlertid ordlyd som tilsier at satsene kan fravikes. Dette gjelder avtale om agentkontrakt for skjønnlitteratur (som er retningsgivende for agentens provisjon), samt avtale om billigbokkontrakt for skjønnlitteratur (som er retningsgivende for forfatterens royalty for de eksemplarene som blir utgitt som billigbøker). I de to sistnevnte avtalene kan satsene fravikes. Satsene i avtale om normalkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om lydbokkontrakt for skjønnlitteratur og avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi kan ikke fravikes.

Forlagene setter utsalgsprisen, og forfatternes betaling for manuskriptene er prosentvise satser av disse utsalgsprisene. Avtalene fratrukker forfatterne muligheten til å selge sine manuskripter til andre priser enn andre forfattere. På denne måten begrenses konkurransen mellom forfatterne.

Forlagene kan ikke tilby forfatterne andre vilkår enn de som er fastsatt i avtale om normalkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om lydbokkontrakt for skjønnlitteratur og avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi. Således begrenser avtalene konkurransen mellom forlagene om å tiltrekke seg forfattere.

Resultatet av avtalene er altså begrenset konkurranse mellom forfatterne og begrenset forlagskonkurranse. Avtalenes konkurransebegrensende virkning forsterkes av at avtalene er bransjeomfattende og at avtalene berører nærmest hele det relevante markedet i saken.

Konkurransbegrensningen reduseres til en viss grad av forlagenes forhandlingsstyrke i forhold til enkeltforfattere, da forfatterne er avhengige av forlagene for å få utgitt bøker. En tenkt forhandlingssituasjon uten avtaler kan gi forlagene muligheten til å utøve kjøpermakt. Det er videre mulighet for å avvike royaltysatsene i deler av avtaleverket, hvilket reduserer konkurransebegrensningen ytterligere.

På bakgrunn av ovenstående legges det til grunn at avtalene samlet har en konkurransebegrensende virkning, da forfatterne ikke konkurrerer på pris for å bli utgitt hos et forlag. Det er således ikke grunnlag for å gi dispensasjon for avtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 a).

Avtalene antas å bidra til effektivitetsgevinster i form av kostnadsbesparelser ved færre forhandlinger og et standardisert kalkulasjonsverktøy. Et sentralt poeng i dispensasjonsvurderingen er dessuten den risikoen som forlagene møter i sin satsing på enkeltforfattere. Den enkelte forfatter er avhengig av en avtale med et forlag for å få utgitt en tittel. Forlagene møter større usikkerhet ved utgivelser av debutanter i forhold til veletablerte forfattere. Således er forlagene avhengige av økonomisk gevinst fra faktiske bestselgende forfattere for å kunne satse på nye forfattere. Uten avtalene kan det tenkes at rekrutteringsgrunnlaget for nye forfattere vil bli redusert eller falle bort. Det er også sannsynlig at nyetablerte forfattere vil stille svakere i forhandlinger med forlag. På denne måten antas det at etableringshindringer reduseres gjennom de kollektive forhandlingene.

Salget er usikkert på det tidspunkt avtale om utgivelse inngås, spesielt for nyetablerte forfattere. Forlagene bruker overskudd fra populære titler til å finansiere produksjon av smale titler. Forfatteren står overfor den samme usikkerheten som forlagene på den enkelte tittel, men forfatteren har en langt mer begrenset mulighet til å spre sin risiko over flere bøker. Ulike royaltysatser kan gi de mest populære forfatterne insentiv til å forhandle royalty nærmere utsalgsprisen og således redusere forlagenes muligheter til å satse på andre forfattere.

Konkurransetilsynet legger til grunn at effektivitetsgevinster i form av færre forhandlinger, et standardisert kalkulasjonsverktøy og reduserte etableringshindringer overstiger tapet som følge av avtalenes konkurransebegrensende virkning. Med reduserte etableringshindringer menes den reduksjonen i forlagenes risiko som avtalene medfører og som i sin tur øker forlagenes insentiver til å satse på nye forfattere. Det er således grunnlag for å gi dispensasjon for royaltyavtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b).

8.2 Vurdering av bokklubbavtalene

Bokklubbavtalene fastsetter forfatterens royalty som en prosentvis sats av bokens utsalgspris. Bokklubbene er i bransjeavtalen gitt anledning til å gi rabatt på bøker. Rabatten er imidlertid begrenset oppad til 25 % av utsalgsprisen i andre salgskanaler. Satsene i bokklubbavtalene kan ikke fravikes. Videre fastsetter avtalene at 2 % royalty av bokens utsalgspris skal gis til Den norske Forfatterforenings Solidaritetsfond.

I likhet med royaltyavtalene fratrar bokklubbavtalene forfatterne muligheten til å konkurrere på pris. Konkurransen begrenses mellom forfatterne, da de ikke kan selge sine manuskripter til andre priser enn andre forfattere.

Videre kan bokklubbene ikke konkurrere om forfattere ved å tilby dem royalty utover det som er fastsatt i avtalene. Konkurransen mellom bokklubbene om forfatterne gjør seg i hovedsak gjeldende i form av sannsynlig størrelse på opplaget. Bokklubbkonkurransen begrenses altså ved at bokklubbene ikke kan tilby forfatterne ulike royalties.

Skjønnlitterære titler selges også gjennom andre salgskanaler, i første rekke bokhandler. Bokklubbene står imidlertid for en betydelig del av det totale salget av skjønnlitteratur for voksne. Konkurransbegrensningen forsterkes således av at avtalene berører en betydelig del av det relevante marked.

Bokklubbene tilbyr sine medlemmer hovedbøker en til to ganger i måneden. Dette svarer til anslagsvis i overkant av 20 bøker per år. Konkurransbegrensningen reduseres på denne måten av at bokklubbene har kapasitetsbegrensninger i produksjonen.

Som følge av avtalenes samlede konkurransbegrensende virkning er det ikke grunnlag for å gi dispensasjon for avtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 a).

Bokklubbavtalene gir på lik linje med royaltyavtalene effektivitetsgevinster i form av færre forhandlinger og et standardisert kalkulasjonsverktøy. Bokklubbavtalene erstatter imidlertid et mindre antall forhandlinger, da bokklubbene utgir et begrenset antall bøker sammenlignet med øvrige salgskanaler. Dessuten beror utgivelse gjennom bokklubb på at royaltyavtale allerede er inngått mellom forfatter og forlag.

I likhet med forlagene møter også bokklubbene en viss grad av risiko ved utgivelse av bøker. Usikkerheten er imidlertid noe begrenset i forhold til forlagenes risiko, da det er forlagene som i praksis foretar satsingen på forfatterne. Etter det Konkurransetilsynet kjenner til har også bokklubbene en viss grad av kjennskap til antall avbestillinger fra medlemmene før boken blir trykket. På dette grunnlag veier ikke risikoargumentet like tungt i dispensasjonsvurderingen av bokklubbavtalene.

De nevnte effektivitetsgevinstene ved bokklubbavtalene er begrensede, og det er ikke sannsynlig at de mer enn oppveier tapet ved konkurransbegrensningen. Det kan derfor ikke gis dispensasjon for bokklubbavtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) slik avtalene er utformet i dag.

Det finnes imidlertid avhjelpende endringer som kan redusere avtalenes konkurransbegrensende virkning. Blant annet kan satsene betegnes som veiledende. Dette vil styrke konkurransen mellom forfatterne, da det gir dem muligheten til å selge sine produkter til andre priser enn andre forfattere. Videre vil det styrke bokklubbkonkurransen, da bokklubbene gis mulighet til å tilby forfatterne andre vederlagsvilkår enn de som er fastsatt i avtalene. Konkurransetilsynet legger til grunn at effektivitetsgevinstene mer enn oppveier tapet ved bokklubbavtalenes konkurransbegrensende virkning dersom satsene betegnes som veiledende. På dette grunnlag kan det gis dispensasjon for bokklubbavtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) på vilkår av at forfatternes royalty og agentenes provisjon betegnes som veiledende satser.

Bokklubbavtalene inneholder en bestemmelse om at en fast prosentvis sats skal avsettes til det såkalte Solidaritetsfondet. Fondet er et utviklingssamarbeid mellom forfattere og bokklubber, hvilket bidrar til klare effektivitetsgevinster. Eventuelle individuelle forhandlinger om satsene til fondet kan resultere i at samarbeidet opphører, hvilket vil være uheldig både kulturpolitisk og konkurransemessig. Solidaritetsfondet gir effektivitetsgevinster blant annet ved reduserte etableringshindringer som følge av at nyetablerte forfattere kan søke om støtte fra fondet.

Solidaritetsfondet må antas å bidra til rekruttering av nye forfattere. På dette grunnlag kan det gis dispensasjon for denne delen av bokklubbavtalene av konkurransemessige hensyn med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b).

9 Konklusjon

På bakgrunn av ovenstående har Konkurransetilsynet fattet følgende vedtak:

”Den norske Forfatterforening gis dispensasjon med hjemmel i § 3-9 b) fra konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1 til å inngå avtale om royalty i normalkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om agentens provisjon i agentkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om royalty i billigbokkontrakt for skjønnlitteratur, avtale om royalty i lydbokkontrakt for skjønnlitteratur og avtale om vederlag til forfatter og redaktør i avtale om vederlag for utgivelse av skjønnlitterære verk i antologi med Den norske Forleggerforening.

I medhold av konkurranseloven § 3-9 b) gis Den norske Forfatterforening dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1 til å inngå avtale om royalty i avtale om utgivelse av skjønnlitterære verk i bokklubb, avtale om royalty i avtale om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt lyrikk i antologier og avtale om royalty i avtale om bokklubbutgivelse av tidligere utgitt prosa i antologier med De norske Bokklubbene AS, Cappelens Bokklubber, Barnas Egen Bokklubb og Egmont Hjemmets Bokforlag AS.

Dispensasjon for bokklubbavtalene gis på vilkår av at det skal fremgå av avtalene at satsene for forfatternes royalty er å anse som veiledende satser.

Avtale om utgivelser av norske skjønnlitterære verk i bokklubb kan inneholde faste royaltysatser for Den norske Forfatterforenings Solidaritetsfond.

Vedtaket gjelder fra 1. juni 2003 til 1. juni 2008.”

Vedtaket kan påklages innen tre uker. En eventuell klage stiles til Arbeids- og administrasjonsdepartementet, men sendes Konkurransetilsynet. Tilsynet viser for øvrig til vedlagte skjema ”Melding om rett til å klage over forvaltningsvedtak”

Vedlegg:

Skjema ”Melding om rett til å klage over
forvaltningsvedtak”

Kopi:

Den norske Forleggerforening
Øvre Vollgt. 15
0158 Oslo

De norske Bokklubbene AS
Gullhaug Torg 1
0040 Oslo

Egmont Hjemmets Bokforlag AS
Tordenskiolds gate 6B
0160 Oslo

J. W. Cappelens Forlag AS
Postboks 350 Sentrum
0101 Oslo